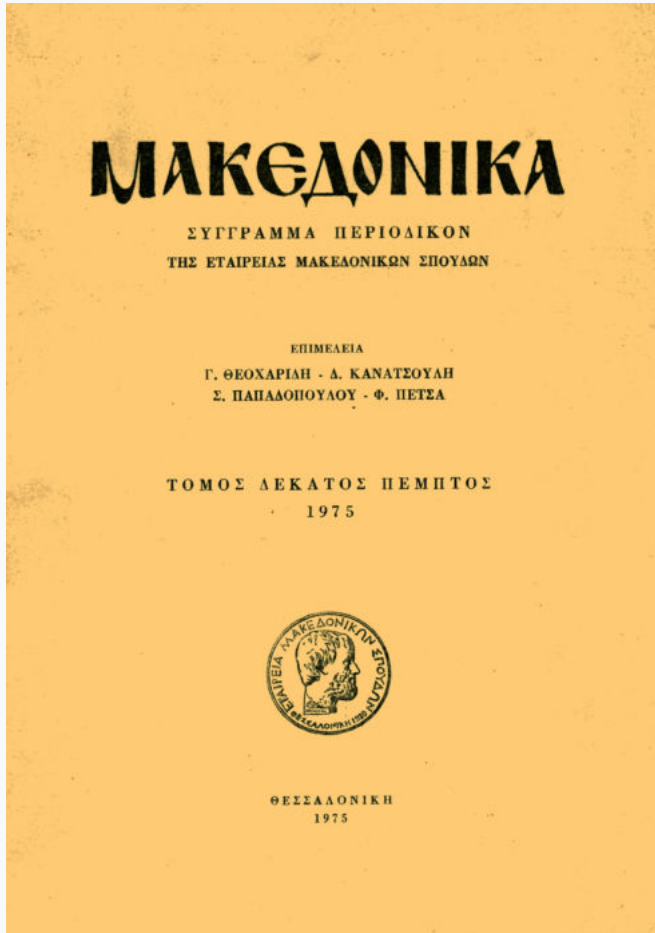

Μακεδονικά

Τόμ. 15, Αρ. 1 (1975)

Οι συνοικίες και οι δρόμοι των Γενιτσών κατά τα τέλη του 19ου αιώνα

Βασίλης Δημητριάδης

doi: [10.12681/makedonika.611](https://doi.org/10.12681/makedonika.611)

Copyright © 2014, Βασίλης Δημητριάδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δημητριάδης Β. (1975). Οι συνοικίες και οι δρόμοι των Γενιτσών κατά τα τέλη του 19ου αιώνα. *Μακεδονικά*, 15(1), 160–170. <https://doi.org/10.12681/makedonika.611>

ΟΙ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΩΝ ΓΕΝΙΤΣΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Στό 'Ιστορικόν 'Αρχεῖον Μακεδονίας ἔχουν συγκεντρωθῆ καὶ φυλάσσονται, ὅπως εἶναι γνωστό, ὅσα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἔχουν διασωθῆ στὴ Μακεδονία. Μέρους τῶν πολύτιμων αὐτῶν ἀρχείων ἀποτελοῦν καὶ τὰ τεφτέρια τοῦ ὀθωμανικοῦ αὐτοκρατορικοῦ κτηματολογίου (defter-i hakanî), καθὼς καὶ τὰ τεφτέρια τῆς φορολογικῆς ὑπηρεσίας κτημάτων. Οἱ κώδικες αὐτοί, ποὺ ἀρχίζουσι ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τοῦ 19ου αἰ., δὲν ἔχουν ἀκόμη κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ προσεκτικὴ τους μελέτη θὰ προσφέρῃ στὴν ἱστορία τῆς τουρκοκρατίας στὴ Μακεδονία πολλὰ καὶ ἀκριβῆ δημογραφικὰ στοιχεῖα. Μὲ τὴ μικρὴ αὐτὴ ἐργασία ἐπιχειροῦμε μιά πρώτη, σύντομη προσέγγιση στὸν τεράστιο ὄγκο τοῦ ὑλικοῦ ποὺ περιμένει τὸν ἐρευνητὴ, ἐξετάζοντας πῶς παρουσιάζονται στὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα οἱ συνοικίες καὶ οἱ δρόμοι τῆς πόλης τῶν Γενιτσῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα· ἀκόμη γίνεται προσπάθεια νὰ ἐξαχθοῦν συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν ἐθνικὴ σύνθεση τῶν κατοίκων τῆς πόλης αὐτῆς κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ¹.

Γιὰ τὰ Γενιτσά, δυστυχῶς, δὲν ὑπάρχουν πολλὰ τεφτέρια· τὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα ποὺ βρίσκονταν ἐκεῖ καταστράφηκαν τὸ 1912 μὲ τὴν εἴσοδο τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων στὴν πόλη. Σώθηκαν ἐλάχιστα, ὅσα βρίσκονταν στὶς κτηματολογικὲς καὶ φορολογικὲς ὑπηρεσίες τῆς Θεσσαλονίκης (εἰκ. 1).

'Ανάμεσα στὰ ἀρχεῖα αὐτὰ βρίσκονται καὶ τρία φορολογικὰ τεφτέρια, ποὺ περιέχουν τὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν. Τὰ τεφτέρια αὐτὰ εἶναι τοῦ εἴδους ποὺ ὀνομάζεται *hülâsa*· εἶναι δηλαδὴ τὰ βιβλία, ὅπου καταγράφονταν συγκεντρωτικὰ οἱ «οἰκογενειακὲς μερίδες» τῶν κατοίκων ἐνὸς τόπου. Σ' αὐτὰ σημειώνονται οἱ κάτοικοι κάθε συνοικίας μὲ τὴν κτηματικὴ περιου-

1. Στὴν ταύτιση τῶν ὀνομάτων τῶν συνοικιῶν καὶ τῶν δρόμων τῶν Γενιτσῶν ποὺ βρίσκουμε στὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα μὲ βοήθησαν πολὺ οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς πόλης κ.κ. Χρηστος Μπόσκος καὶ 'Αθανάσιος Δόμπης, καθὼς καὶ ὁ τεχνικός τοῦ Δήμου κ. 'Εμμ. Παπαστοῖτσης, τοὺς ὁποίους θερμὰ εὐχαριστῶ. Δὲν ὑπάρχουν πιά δυστυχῶς οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, ποὺ γνώριζαν τοὺς δρόμους μὲ τὶς τουρκικὲς τοὺς ὀνομασίες. Παλαιὸς χάρτης τῆς πόλης ἐπὶ τουρκοκρατίας, ποὺ μὲ πολλὰς προσπάθειες καὶ κόπους βρέθηκε, δὲν σημειώνει ὀνομασίες δρόμων καὶ συνοικιῶν. Τὸ σχέδιο τῆς πόλης ἔχει ἐπίσης ἀλλάξει σημαντικὰ καὶ ὀρισμένοι παλαιοὶ δρόμοι δὲν ὑπάρχουν πιά. 'Ετσι δὲν κατορθώθηκε ἡ πλήρης ταύτιση τῶν δρόμων. Στὸν χάρτη (σελ. 168-169) οἱ ὀνομασίες τῶν συνοικιῶν σημειώθηκαν μὲ βάρη τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα καὶ τὶς πληροφορίες ποὺ πῆρα.

σία που κατείχε ο καθένας: σπίτια, καταστήματα, άχυρώνες, οικόπεδα, χωράφια, άμπέλια, κήπους κ.λ. Δίπλα στην έγγραφη του κάθε κτήματος αναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ δρόμου ἢ τῆς τοποθεσίας, ὅπου βρίσκεται τὸ κτῆμα, ἢ ἔκτασή του, ὁ γενικὸς αὐξων ἀριθμὸς τοῦ στοῦ βιβλίου, ὅπου τὰ κτῆματα καταγράφονταν κατὰ περιοχὲς (τὰ βιβλία αὐτὰ ὀνομάζονται Esas «βασικά»)¹, ἢ ἄξία τοῦ κτήματος σὲ γρόσια καὶ τέλος ὁ φόρος ποῦ πλήρωνε ὁ ἰδιοκτήτης. Παρατίθεται, τέλος, τὸ συνολικὸ ποσὸ τοῦ ἐτήσιου φόρου. Σὲ περίπτωση ποῦ ὁ ἰδιοκτήτης πούλουσε ἓνα κτῆμα τὸ ἢ ἀγόραζε ἓνα ἄλλο ἢ ἔχτιζε σπίτι ἢ κατάστημα σὲ οἰκόπεδὸ του, ἢ μεταβολὴ ἀναγραφόταν συνήθως μὲ διαφορετικὴ μελάνη, μαζὶ μὲ τὴν ἡμερομηνία καὶ τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀνεύρεση τῆς μεταβολῆς στοῦ σχετικὸ βιβλίου ἀγοραπωλησιῶν².

Στὰ τρία φορολογικὰ βιβλία τῶν Γενιτσῶν ποῦ ἐξετάζουμε δὲν ἀναγράφεται πουθενὰ ὁ χρόνος ποῦ καταρτίσθηκαν. Ἡ παλαιότερη μεταβολὴ ποῦ ἔχει βρεθῆ ἔχει τὴ χρονολογία 1308 (=1892). Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς σημειώσεις ποῦ ἀναγράφονται στὰ βιβλία, αὐτὰ βρίσκονταν σὲ χρῆση ὡς τὸ 1328 (1912), ὡς τὴν κατάλυση δηλ. τῆς τουρκοκρατίας στὴν πόλη. Ἀπὸ μεταγενέστερη σημείωση, πιθανὸν κάποιου ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ Μεταφραστικῦ Γραφείου τοῦ Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, ὅπου φυλάσσονταν τὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα ὡς τὴν κατάργησή του τὸ 1953, πληροφοροῦμαστε ὅτι τὰ βιβλία καταρτίσθηκαν τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1277 (1862)· θεωρῶ ὅμως πολὺ ἀπιθανὴ τὴν ἀναγραφὴ αὐτῆ, γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἔγινε καμιά μεταβολὴ ἐπὶ τριάντα ὀλόκληρα χρόνια, ὡς τὸ 1892 δηλ., ποῦ, ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω, σημειώνεται ἡ πρώτη μεταβολὴ.

Σχετικὴ μὲ τὴ χρονολόγηση τῶν βιβλίων εἶναι καὶ μιὰ ἀκόμη σημείωση: Ἀνάμεσα στοὺς ἰδιοκτήτες καταστημάτων στὴν ἀγορὰ τῶν Γενιτσῶν ἀναφέρεται καὶ κάποιος Ὀσμὰν Ἐφέντης· αὐτὸς ἐμφανίζεται ὡς ἰδιοκτήτης μεγάλου ἀριθμοῦ παραπηγμάτων. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1301 (1885), σύμφωνα μὲ τὸ κτηματολογικὸ βιβλίο τοῦ ἔτους ἐκείνου, κληρονομοῦν τὴν περιουσία του τὰ παιδιὰ του. Ἐπειδὴ στοῦ φορολογικὸ βιβλίου ποῦ ἐξετάζουμε ἀναγράφεται ὡς ἰδιοκτήτης ὁ Ὀσμὰν Ἐφέντης, βγάζουμε τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ πρέπει νὰ καταρτίσθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 1885· ἀλλιῶς θὰ ἀναγράφονταν ὡς ἰδιοκτήτες οἱ κληρονόμοι τοῦ Ὀσμὰν Ἐφέντη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ὄχι σὲ μεταγενέστερη σημείωση.

Στὰ φορολογικὰ αὐτὰ βιβλία ἀναφέρονται ὡς μουσουλμανικὲς οἱ συνοικίες Hızır Şah Bey, Hacı Oğurlu, Lala Yusuf Bey, Hacı Mustafa, Hacı Resul, Zaviye, Cami-i Kebir (Μεγάλου Τζαμιοῦ), Hazine (Χαζνὰ), Yakup Bey, Hamidiye. Χριστιανικὲς συνοικίες ἦταν ὁ Κάτω Μαχαλάς (Zir), «Τζουμρά» (Gumrah: περσικὴ λέξη, ποῦ σημαίνει «αὐτὸς ποῦ ἔχασε τὸν δρόμο, ὁ παρα-

1. Τὰ βιβλία τοῦ εἶδους αὐτοῦ γιὰ τὴν πόλη τῶν Γενιτσῶν δὲν σώζονται.

2. Καὶ τὰ βιβλία τοῦ εἶδους αὐτοῦ γιὰ τὰ Γενιτσὰ ἔχουν καταστραφῆ.

στρατημένος»), Μπουτσάβα (Буџана) και Ἐπάνω Μαχαλάς (Balâ) ἢ Ἐπάνω Βαρὸς (Варош-и Balâ) ἢ μόνο Βαρὸς (Варош). Ἡ συνοικία τῆς Ἀγορᾶς (Çarşı) εἶχε σχεδὸν ἀποκλειστικὰ καταστήματα.

Ἡ συνοικία Hızır Şah Bey, πρῶτη ἀναφέρεται στὰ βιβλία, εἶναι και ἡ πρώτη πού συναντοῦσε κανεῖς καθὼς ἐρχόταν ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Βρισκόταν πρὸς βορρά, δεξιὰ ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο. Λίγο πιὸ πέρα ἦταν και τὸ ἐμπορικὸ κέντρο τῆς πόλης. Κατὰ μῆκος τῆς Λεωφόρου Μοναστηρίου, τῆς σημερινῆς Ἐγνατίας οδοῦ, βρισκόταν ἡ ψαραγορὰ και ἡ λαχαναγορὰ, και πιὸ πέρα ἡ κυρίως ἀγορὰ. Ἐδῶ ἦταν και τὰ χάνια τῆς πόλης, τουλάχιστο τριάντα. Σῶζεται ἀκόμη ἡ ὄνομασία τῆς τοποθεσίας «Μπροστὰ στὰ χάνια», πού τὴν ἀναφέρει και ὁ Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή.¹ Ὡς πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια σωζόταν ἐδῶ μιὰ παλιὰ βρύση μὲ πολλοὺς κρουνοὺς. Στὸ σημεῖο αὐτὸ φαίνεται πὼς ἦταν και τὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς πόλης. Ἀπὸ τὴν ἀγορὰ σήμερα σώζονται μόνο δυὸ-τρία ἐμπορικὰ κτήρια, πού ἡ τοιχοποιία τους δείχνει πὼς εἶναι πολὺ παλιὰ.

Νότια ἀπὸ τὴ Λεωφόρο Μοναστηρίου και χαμηλότερα ἀπὸ τὸν δρόμο βρισκόταν τὰ βυρσοδεψεῖα (tabağhane). Πιὸ κάτω, ἀνάμεσα στοὺς κήπους, ὑπῆρχε ἓνας ἀνοιχτὸς τόπος μὲ ψηλὰ δέντρα γύρω (namazgâh), ὅπου οἱ μουσουλμάνοι συγκεντρώνονταν και προσεύχονταν σὲ ἔκτακτες περιστάσεις, ὅπως σὲ λειψυδρία.

Στὴ συνοικία Hızır Şah Bey ὑπῆρχαν οἱ ἐξῆς δρόμοι: Dutlar Altı (Κάτω ἀπὸ τὶς μουριές), Manastir Caddesi (Λεωφόρος Μοναστηρίου), Bacdar (εἰσπράκτορα τελῶν ἀγορᾶς), Bit-Pazar (παλιατζίδικα), Çinarlı (μὲ πλατάνια), Hanlar Önü (Μπροστὰ στὰ χάνια), Peramatar (Περαματάρη), Ali Efendi Çikmazı (ἀδιέξοδος Ἀλή Ἐφέντη), Tabağhane (Βυρσοδεψείων), Emin Baba, Emin Ağa, Dolaşık (γυριστός), ἀδιέξοδος Hacı Molla, ἀδιέξοδος Hüseyin Efendi, Postahane (Ταχυδρομεῖο), Λεωφόρος Θεσσαλονίκης, Bostan Pazarı (Λαχαναγορᾶς), Balık Pazarı (Ἰχθυαγορᾶς).

Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δρόμους ὁ μεγαλύτερος ἦταν ὁ πρῶτος μὲ 65 σπίτια. Συνολικὰ ἡ συνοικία εἶχε 156 σπίτια και 2 καταστήματα. Ἀσφαλῶς ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ κεντρικές, γιατί βλέπουμε νὰ τὴ διασχίζουν δύο κεντρικὲς λεωφόροι· σ' αὐτὴ βρισκόταν ἐπίσης τὸ Ταχυδρομεῖο.

Ἀνεβαίνοντας πρὸς τὸ κέντρο τῆς πόλης, δεξιὰ ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο πού χωρίζει τὴν πόλη στὰ δυὸ, ἦταν ἡ συνοικία Hamidiye. Ὅπως και τὸ ὄνομά της δηλώνει, ἡ συνοικία αὐτὴ πρέπει νὰ ἰδρύθηκε στὰ νεώτερα χρόνια, και νὰ ὀνομάστηκε ἔτσι πρὸς τιμὴ τοῦ σουλτάνου Ἀβδούλ Χαμίτ Β' (1876-1909)². Γι' αὐτὸ και στὰ φορολογικὰ βιβλία σημειώνεται τελευταία.

1. Βλ. Β. Δημητριάδη, Ἡ Κεντρικὴ και Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 222.

2. Τὴν ἴδια ὀνομασία εἶχε και ὁλόκληρο τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπὸ

Ἡ συνοικία αὐτὴ τῶν Γενιτσῶν εἶχε τοὺς δρόμους: Boyacı Oğlu, Namazgâh (τόπος λατρείας), Kara Abdî, Λεωφόρος Μοναστηρίου, Çingene Teresi (λόφος Τσιγγάνων) καὶ Ἄγορᾶς. Εἶχε μόνο 14 σπίτια, ἀλλὰ καὶ 103 «κουλέδες», προφανῶς πρόχειρες ἐξοχικὲς κατοικίες, ὅπου ἔμεναν, ὅπως βλέπουμε στὶς σημειώσεις, ἀκτῆμονες Τοῦρκοι, ποὺ ἦρθαν πρόσφυγες ἀπὸ τὶς περιοχὲς τοῦ Βουλτσιτρίν, τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἐρζεγοβίνης τὸ 1878. Στὴν περιοχὴ αὐτὴ κατοικοῦσε καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς Γύφτων, ὅπως δηλώνει καὶ ἡ ὀνομασία «Λόφος τῶν Τσιγγάνων».

Ἀμέσως μετὰ τὴ συνοικία Hizir Şah Bey ἀναγράφονται οἱ συνοικίες Hacı Uğurlu καὶ Lala Yusuf Bey. Καὶ οἱ δύο ἦταν τουρκικὲς. Ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ τὶς διέσχίζαν συμπεραίνεται πὼς πρέπει νὰ γειτόνευαν μετὰ τὴ συνοικία Hizir Şah Bey πρὸς τὰ βορινὰ της.

Ἡ συνοικία Hacı Uğurlu εἶχε τοὺς ἐξῆς δρόμους: Ἐμὶν Ἄγᾶ, Tahsildar (εἰσπράκτορας τοῦ φόρου παραγωγῆς), Terzi (ράφτης), Dutlar Altı. Τὰ σπίτια της ἦταν 94.

Στὴ συνοικία Lala Yusuf Bey ὑπῆρχαν οἱ δρόμοι: Λεωφόρος Varos, Dutlar Altı, Muhtar (Πρόεδρος κοινότητος ἢ συνοικίας) Araplar, Terzi. Ἡ συνοικία αὐτὴ εἶχε 113 μουσουλμανικὰ καὶ 13 χριστιανικὰ σπίτια. Στὸ τεφτέρι σημειώνεται ἐπίσης ὅτι ἀρκετὲς οἰκογένειες ποὺ κατοικοῦσαν στὴ συνοικία αὐτὴ προέρχονταν ἀπὸ τὴ Νικόπολη καὶ μερικὲς ἀπὸ τὴ Σόφια.

Κοντὰ στὴ συνοικία Hizir Şah Bey βρισκόταν καὶ ἡ συνοικία Hacı Resul. Ἦταν ἀρκετὰ χαμηλὰ ὥστε νὰ περνᾶ ἀπὸ αὐτὴ ἡ Λεωφόρος Μοναστηρίου.

Στὴ συνοικία αὐτὴ σημειώνονται 106 σπίτια. Οἱ δρόμοι της ὀνομάζονταν Dutlar Altı, Ταχυδρομείου, Hanlar Önü (Μπροστὰ στὰ χάνια), Dar (Στενός), Bacdar, Hacı Molla, ἀδιέξοδος Ἄλῃ Ἐφέντη, Ἐμὶν Ἄγᾶ, Λεωφόρος Μοναστηρίου.

Λίγο πιὸ πάνω, στὴν ἀνατολικὴ μεριὰ τῆς πόλης, βρισκόταν ἡ συνοικία Zaviye. Ἡ ὀνομασία δηλώνει πὼς ἐκεῖ κοντὰ ὑπῆρχε τεκές μουσουλμάνων δερβίσηδων. Πραγματικά, στὸ νοτιοανατολικὸ ἄκρο τῆς πόλης, ἀνάμεσα σὲ κήπους, ὑπάρχει ἀκόμη καὶ σήμερα ἓνα λίθινο τετράγωνο οἰκοδόμημα, σήμερα ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, τοῦ ὁποῦ ἢ τουρκικὴ καταγωγὴ εἶναι φανερὴ· οἱ πληροφορίες ποὺ πῆρα ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους λένε ὅτι ἀποτελοῦσε τμῆμα τοῦ τεκέ, καὶ μάλιστα τὸ τζαμί του. Στὴν ἴδια θέση παλαιοὶ κάτοικοι τῶν Γενιτσῶν μετὰ βεβαίωσαν ὅτι ὑπῆρχε ἐπίσης καὶ ἓνας μεντρεσές.

Ἡ συνοικία Zaviye ἦταν ἡ μεγαλύτερη μουσουλμανικὴ συνοικία τῶν

τὰ τεῖχη καὶ πέρα, ὡς τὴν Ἀποθήκη (Ντεπό). Τὰ ὅρια τῆς περιοχῆς τῆς συνοικίας αὐτῆς καθορίζονταν μετὰ αὐτοκρατορικὸ διάταγμα (irade), ποὺ εἶχε ἐκδοθῆ στὶς 29 Ἰουνίου 1327 (1911).

Γενιτσῶν, μέ 260 σπίτια. Οί δρόμοι τῆς εἶχαν τίς ἐξῆς ὀνομασίες: Bürüklen (Μέ τή στροφή), Τζαμιού, Idadiye, Hükümet, Badralı Cami¹, Gaziler, Isa Bey², Βρύση Buçava, Λεωφόρος İmaret (Πτωχοκομείου)³, Köstekçi Baba⁴, Kara Ağa, Muhtar, Hüseyin Efendi Türbesi (Μουσουλείου τοῦ Χουσεῖν Ἐφέντη), Salı Türbesi, Βυρσοδεψείου, Müftü Efendi, Çalı, Λεωφόρος Varoş.

Δυτικά ἀπό τή συνοικία Zaviye, ἐκεῖ περίπου πού σήμερα βρίσκεται τὸ Γενικό Νοσοκομεῖο καί τὸ πάρκο, βρισκόταν ἡ συνοικία τοῦ Hacı Mustafa. Σ' αὐτὴ ὑπῆρχε καί ἓνα ἀπὸ τὰ λουτρά τῆς πόλης, καθὼς καί ἓνας ἀκόμη τεκὲς δερβίσηδων. Στὴ συνοικία αὐτὴ ἀναγράφονται οἱ δρόμοι: Varoş, Θεσσαλονίκης, Μικρὸς δρόμος (Küçük Yol), Dutlar Altı, Köstekçi Baba, Hamam, Λεωφόρος Hükümet (Κυβερνήσεως), ἀδιέξοδος Vastekçi (:), Topal (Κουτσού), Salı Türbesi (Μουσουλείου τῆς Τρίτης). Ὑπῆρχαν 180 σπίτια μουσουλμάνων καί πέντε χριστιανῶν Γύφτων.

Κοντὰ στὸ τζαμί τοῦ Iskender Bey, πού σώζεται καί σήμερα καί χρησιμοποιοῦταν μέχρι πρόσφατα ὡς ἐκκοκκιστήριο βάμβακος, βρισκόταν ἡ συνοικία τοῦ Μεγάλου Τζαμιού (Cami⁵-i Kebir). Στὴ συνοικία αὐτὴ ὑπῆρχαν 134 συνολικά σπίτια μουσουλμανικά στοὺς δρόμους: Medrese, Topal, Idadiye (Γυμνασίου), Λεωφόρος Hükümet, Τζαμιού, «στὴν ἀδιέξοδο τοῦ Χουσεῖν Ἐφέντη», «στὴ Λεωφόρο Varoş», Θεσσαλονίκης καί Çinarlı (μέ τὰ πλατάνια). Ἄρκετὰ νέα σπίτια χτίζονται στὴ συνοικία αὐτὴ τὸ 1311 (1895).

Ἡ συνοικία Yakub Bey βρισκόταν στὸ βορειοδυτικὸ ἄκρο τῆς πόλης, ἀνάμεσα στοὺς στρατιῶνες καί στὴν κεντρικὴ πλατεία τῆς πόλης. Ἐκεῖ ὑπῆρχε ἓνας μεντρεσέ, ἀκριβῶς ὅπου σήμερα εἶναι χτισμένη ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου. Στὴ συνοικία αὐτὴ ἀναφέρεται ὅτι βρισκόνταν οἱ δρόμοι Bürüklen, Λεωφόρος Buçava, Katrango, Ἀράπηδων, Λεωφόρος Θεσσαλονίκης καί Medrese Önü (Μπροστὰ στὸν μεντρεσέ), πού εἶχαν συνολικά 120 σπίτια.

Ἄρκετὰ μεγάλη ἦταν καί ἡ συνοικία Hazine (Χαζνά), πού σημαίνει «Θησαυρός»⁵. Ἐδῶ ὑπῆρχαν ἡ Λεωφόρος Dutlar Altı, Hazine, Bürüklen,

1. Τὸ τζαμί αὐτὸ ἀναφέρεται καί ἀπὸ τὸν Ἐβλιγιά Τσελεμπή (βλ. Δ η μ η τ ρ ἰ ἄ δ η, ἔ.ἄ., σ. 216). Σημαντικὸ βακούφι τοῦ Badralı (ἀπὸ τὴν Πάτρα) μέ πολλὰ σπίτια καί καταστήματα ὑπῆρχε στὴ Θεσσαλονίκη.

2. Ὁ Isa Bey ἦταν γιὸς τοῦ Γαζή Ἐβρενὸς Μπέη· στὰ Γενιτσά εἶχε χτίσει ἓνα τζαμί, ἓνα σχολεῖο καί ἓνα πτωχοκομεῖο (βλ. Δ η μ η τ ρ ἰ ἄ δ η, ἔ.ἄ., σ. 216, 218). Γιὰ τὸν τάφο του στὰ Γενιτσά βλ. ἔ.ἄ., σ. 229.

3. Ὁ Ἐβλιγιά Τσελεμπή γράφει ὅτι στὰ Γενιτσά ὑπῆρχαν τρία πτωχοκομεῖα (ἔ.ἄ., σ. 220). Δὲν εἶναι γνωστὸ ποῖο ἀπὸ τὰ τρία βρισκόταν στὸν δρόμο αὐτὸ.

4. K ö s t e k σημαίνει «δεσμά, ἄλυσίδα». Πιθανὸν ὁ δερβίσης πού εἶχε δώσει τὸ ὄνομά του στὸν δρόμο αὐτὸ νὰ εἶχε δεθῆ μέ ἄλυσίδες, σὲ ἐνδειχῆ ὑποταγῆς τὸν Θεὸ· τέτοιες πράξεις δὲν ἦταν σπάνιες ἀνάμεσα στοὺς δερβίσηδες.

5. Συνοικίες ἢ τοποθεσίες μέ τὴν ὀνομασία αὐτὴ ὑπῆρχαν καί σὲ ἄλλες πόλεις καί

Λεωφόρος Θεσσαλονίκης, Λεωφόρος Κυβερνήσεως και Βυζανα, με 203 σπίτια συνολικά και πολλά καταστήματα.

Στή συνοικία της 'Αγοράς δέν υπήρχαν κατοικίες. Πόσα άκριβώς καταστήματα βρίσκονταν στην 'Αγορά δέν σημειώνεται, γιατί τά περισσότερα αναφέρονται στις οικογενειακές μερίδες τών ιδιοκτητών. Μεγάλος ιδιοκτήτης, κυρίως παραπηγμάτων στην αγορά, ήταν ό 'Οσμάν 'Εφέντης πού αναφέρθηκε παραπάνω.

'Από τίς χριστιανικές συνοικίες ό Κάτω Μαχαλάς, πού βρίσκόταν ανατολικά από την κεντρική πλατεία, ήταν μάλλον άραιοκατοικημένος: πολλές φορές τά σπίτια βρίσκονταν στόν ίδιο τόπο με τά χωράφια τών ιδιοκτητών. 'Από τή συνοικία περνούσαν οί λεωφόροι Βαρος, Βυζανα και Θεσσαλονίκης, καθώς και οί δρόμοι Γεωργίτση, Πλατείας (Meydanlık), Karanlık Baba, Kalayci, άδιέξοδος Çinris, Γαζή 'Αχμέτ Πασά, Armutci, Τούμπας (Tepe), 'Ογλάν Ζαφείρη, Muhtar, Süleyman Yazıcı και άλλοι μικρότεροι. Συνολικά υπήρχαν 99 σπίτια. 'Αρκετά ακόμη χτίζονται τó 1312 (1896). 'Αναφέρονται επίσης και 210 ιδιοκτήτες μικρών χωραφιών, χωρίς όμως νά έχουν και σπίτια.

Στή συνοικία Τζουμρά, στή βορειανατολική πλευρά τής πόλης, όπου σήμερα είναι τó Γυμνάσιο, βρίσκόταν ή λεωφόρος Μπουτσάβα, καθώς και οί δρόμοι Βρύση τής Μπουτσάβα, Kalayci, Τσιφλικιού 'Ακή Γιακούπ, καθώς και άρκετά σπίτια σε δρόμους χωρίς όνομασία. Τó 1313 (1897) βλέπουμε νά χτίζονται πολλά σπίτια στόν δρόμο Καρανλικ Μπαμπά και άλλου. Στή συνοικία συνολικά υπήρχαν 131 σπίτια.

Στή συνοικία Μπουτσάβα, βορινά από τή συνοικία Τζουμρά, έμεναν οί πιό ευκατάστατοι χριστιανοί. Συνολικά είχε 228 σπίτια, τά έκατό από τά όποια βρίσκονταν στή Λεωφόρο τής 'Εκκλησίας (Klisa Caddesi). 'Αρκετά σπίτια βρίσκονταν στή Λεωφόρο με τά Πλατάνια (Çinarlı Cadde) ή στόν δρόμο τής Βρύσης με τά Πλατάνια (Çinarlı Çesme)· στούς δρόμους αυτούς υπήρχαν και πολλά χωράφια και άμπέλια. Πολλά σπίτια επίσης τής συνοικίας αυτής βρίσκονταν σε άώνυμους δρόμους. "Όλα αυτά μάς δείχνουν ότι ή συνοικία μεγάλωνε καθώς καινούρια σπίτια χτίζονταν στα γειτονικά χωράφια.

'Η τελευταία χριστιανική συνοικία, πού ήταν και ή πιό άκραιο τής πόλης πρòς τά βορινά, ό 'Επάνω Μαχαλάς (Balâ Mahalesi) ή Βαρος, ήταν και ή μεγαλύτερη, με 449 σπίτια. 'Από εκεί περνούσαν ή Λεωφόρος Pirulik, Aynalı Çesme (Κρυσταλλοπηγής), Kocaman Bozin, Λεωφόρος 'Αγοράς, 'Εκκλησίας, Τούμπας (Tepe), Hüseyin Bayraktar (Σημαιοφόρου), Hamam (Λουτρού), Karanlık Baba και Kibristan (νεκροταφείου).

χωριά. Στό χωριό π.χ. τού Χορτιάτη υπήρχε συνοικία και στό χωριό Πυλαία (τίς παλαιές Καπουτζίδες) τοποθεσία με την ίδια όνομασία.

Ἐκ τῶν παραπάνω στοιχεῖα βγάζουμε τά ἐξῆς συμπεράσματα: Στά Γενιτσά κατὰ τὸ δεῦτερο μισό τοῦ 19ου αἰῶνα ὑπῆρχαν δέκα συνοικίες μουσουλμανικῆς μετὰ 1.483 σπίτια καί τέσσερις συνοικίες χριστιανικῆς μετὰ 925 σπίτια¹. Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προσθέσουμε καί τοὺς 210 ἰδιοκτῆτες χωρὰφιῶν, ποὺ πιθανὸν νὰ ἔμεναν σὲ σπίτια ποὺ νοίκιαζαν, ἀφοῦ δὲν ἀναγράφονται δικά τους. Μποροῦμε ἐπομένως νὰ ὑπολογίσουμε τοὺς μουσουλμάνους κατοικοὺς τῶν Γενιτσῶν σὲ 7.500 περίπου καί τοὺς χριστιανοὺς σὲ 5.600. Παρατηροῦμε ἐπίσης κατὰ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνα μιὰ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ποὺ ὀφείλεται στὴν ἐγκατάσταση μουσουλμάνων προσφύγων στὴν πόλη. Σημαντικὴ αὐξηση παρουσιάζει καί ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς, δὲν διευκρινίζεται ὅμως ἂν πρόκειται γιὰ ντόπιους ἢ γιὰ ξένους ποὺ ἐγκαθίστανται στὴν πόλη.

Τὰ ὀνόματα τῶν χριστιανῶν κατοικῶν δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ὑπολογίσουμε μετὰ βεβαιότητα σὲ ποιά ἐθνικότητα ἀνήκε ὁ καθένας. Ὅπως δὴποτε τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖο ἦταν ἀρκετὰ σημαντικό, ἀφοῦ ἤδη γύρω στὰ 1860 χτίζεται ἡ πρώτη ἐκκλησία στὴν πόλη ἀπὸ Ἑλλήνες, ἐνῶ ἡ βουλγαρικὴ χτίστηκε ἀρκετὰ ἀργότερα, τὸ 1908².

Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας

ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

1. Ὁ Ἑβραῖος Τσελεμπή ἀναφέρει ὅτι στὰ μέσα τοῦ 17ου αἰ. ὑπῆρχαν στὰ Γενιτσά δεκαεπτὰ συνοικίες, χωρὶς νὰ σημειώη τις ὀνομασίες τους, μετὰ 1.500 σπίτια συνολικά, (βλ. Δ η μ η τ ρ ἰ ἄ δ η, ἔ.ἀ., σ. 215). Στὶς ἀρχές ὅμως τοῦ 19ου αἰ. εἶχαν σημειωθῆ ἐπιδημίες ποὺ εἶχαν μειώσει τὸν πληθυσμὸ τῆς πόλης σὲ ἀρκετὸ βαθμὸ (βλ. M. K i e l, Yenice Vardar (Vardar Yenicesi - Giannitsa). «Byzantina Neerlandica», τ. 3 (1972).

2. Βλ. Β. Δ η μ η τ ρ ἰ ἄ δ η, Ἔνα φερμάνι γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς πρώτης ἐκκλησίας τῶν Γενιτσῶν, «Μακεδονικά», τ. 9 (1969), σ. 324-335.

χαρτης
Γιαβιτωων

© Π. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

SUMMARY

Vasilis Demetriades, Districts and roads in Yenidje Vardar at the end of 19th century.

The author attempts to describe the town of Yanitsa (Turkish Yenidje-Vardar) near Thessaloniki, as it was during the end of 19th century. He gets his information from the Turkish land registers and the land-tax ones, kept at the Historical Archives of Macedonia, in Thessaloniki. After a brief description of the registers, he presents the results of his research, and gives the names of the Turkish and Greek districts, the names of the roads and the numbers of houses and shops in every district. He comes to the conclusion that the town had 1.483 Moslem houses divided in ten districts, and 925 Christian houses divided in four districts. A map of the old town is provided, where the names of roads and districts as well as the sites of several Turkish monuments, preserved until today, have been added by the author.